

Rickard Ulmestig & Alexandru Panican

Socialt medborgarskap och möjligheten till ett självständigt liv

– ekonomiskt bistånd för kvinnor som har lämnat en våldsam partner

Social citizenship and the opportunity for an independent life – Social assistance for women who have left a violent partner

Economic security is significant for a woman's possibility to leave a violent partner. In Sweden women under these circumstances are sometimes forced to rely on social assistance. The aim is to understand the social services' handling of these women applying for social assistance. The study starts from a citizenship perspective, where women's descriptions are analysed. The study is based on 13 semi-structured interviews in three municipalities with women survivors of domestic violence. These survivors have been highlighted as a prioritized group on the political arena. They meet a social assistance system which is supposed to be built on citizenship rights according to the Social Services Act. From the empirical material, however, we can conclude that the survivors' basic needs are dependent on means tests in order to assess who is a deserving client in implementing the right to social assistance based on discretionary power on the local level. The survivors describe how the case workers choose in certain cases to prioritize the municipalities' economy over the intentions of the Social Services Act. It becomes clear that the conditions for receiving social assistance are to be given a subordinate position. The condition for being able to obtain social assistance are described by the survivors as accepting limitations of privacy, autonomy and self-determination. Summarizing, the core of the poor relief logic is that the relief can never be a right for survivors of domestic violence in Sweden.

Författare

Rickard Ulmestig är lektor i socialt arbete vid Linnéuniversitetet.

Alexandru Panican är docent vid Socialhögskolan, Lunds universitet.

Kontakt: rickard.ulmestig@lnu.se

Författarna vill tacka Lotta Agevall-Gross, Linnéuniversitetet och Kerstin Svensson, Lunds universitet för kommentarer till tidigare versioner samt Marie Eriksson, Linnéuniversitetet, som genomförde intervjuerna. Vi vill också tacka Brotts- offermyndigheten för ett generöst forskningsanslag (D-nr 47210012)

Introduktion

Kvinnor som har utsatts för våld i nära relationer har mött en extrem form av förtryck som långvarigt hämmar deras förmåga att delta i samhället (Strand, Hutchinson & Weeks, 2004). År 2014 gjordes över 28 500 anmälningar om misshandel mot kvinnor över 18 år. 18 000 av anmälningarna riktades mot en bekant till offret (Brå, 2015). Mörkertalet är dock mycket högt (Brå, 2002). Enligt Brå är det enbart mellan en fjärdedel och en femtedel av misshandlarna som anmäls. Lundgren et al. (2001) visar att tre procent av alla kvinnor i Sverige i början av 2000-talet hade blivit utsatta för våld av sin make under de senaste tolv månaderna. 46 procent av kvinnorna i Sverige kommer någon gång i livet att utsättas för allvarligt våld (NCK, 2014). Under ett år kommer 114 000 kvinnor att utsättas för sexuella övergrepp, 130 000 att utsättas för fysiskt våld eller hot om våld samt 207 000 att utsättas för upprepat och systematiskt psykiskt våld (NCK, 2014). Det är av yttersta vikt för kvinnornas välmående att de bryter upp från en våldsam partner, och för vissa av dem handlar det om möjligheten att överleva (Purvin, 2007).

Mäns våld mot kvinnor har under en längre tid stått högt upp på den politiska agendan och frågan har givits stort utrymme, åtminstone retoriskt (Peters, 2006; Eriksson, 2010; Enander, 2008). Flera internationella studier visar att försörjningen är väsentlig för en kvinnas beslut och möjlighet att bryta upp från en våldsam partner (Basu & Famoye, 2004; Sanders & Schnabel, 2006; Haesler, 2013). I en kvinnas uppbrottsprocess krävs ekonomisk trygghet samt en känslomässig process (Holmberg & Enander, 2010). Många av de kvinnor som utsätts för våld tvingas någon gång söka stöd från offentliga försörjningssystem (Kimerling & Baumrind, 2004; Purvin, 2007; Morrow et al., 2004). Postmus et al. (2012) menar dock i en amerikansk studie att de professionella som möter våldsutsatta kvinnor prioriterar psykosocialt och juridiskt stöd medan kvinnorna istället önskar mer konkret stöd i form av boende och försörjning.

Den svenska välfärdsstaten bygger på sociala rättigheter (Hvinden & Johansson, 2007; Kautto et al., 2001). Som social rättighet räknas också vård, omsorg och skola. Dessa rättigheter bildar det sociala medborgarskapet som i sin tur fullbordar det moderna medborgarskapet tillsammans med politiska och civila rättigheter (Marshall, 1996). Ekonomiskt bistånd utgör en social rättighet i Sverige (Regeringens prop. 1979/80:1, 2000/01:80).

Syftet är att förstå kvinnors upplevelser av socialtjänstens handläggning av ekonomiskt bistånd efter det att de har brutit upp från en våldsam partner. Vi utgår från forskningsfrågan: Under vilka villkor upplever de aktuella kvinnorna att handläggningen av ekonomiskt bistånd sker? Vi analyserar empirin utifrån ett medborgarskapsperspektiv då rättighet är ett förhandlingsbart begrepp som fylls med ett innehåll genom handläggningen (Panican & Sunesson, 2004; Panican, 2007).

Metod

Artikeln baseras på 13 intervjuer. Intervjuerna är en del av ett större empiriskt material där vi har intervjuat kvinnor som har brutit med en våldsam partner och där vi valde ut de som har erfarenhet från handläggning av ekonomiskt bistånd. Intervjuerna är semistrukturerade (Robson, 2002; Kvale, 2009). De tog cirka en timme och genomfördes i tre kommuner av olika storlek och karaktär. Intervjupersonerna rekryterades via kontakt med kvinnojourer. Kvinnorna som deltog i studien hade brutit upp, med två undantag, från sina våldsamma manliga partner mellan en månad och ett år före intervjutillfället. De var vid intervjutillfället 25 år till 55 år gamla, och hade med ett undantag barn. De flesta kvinnorna hade en utsatt socioekonomisk position, ett svagt socialt nätverk samt en osäker arbetsmarknadsanknytning.

Analysen gjordes i form av en reflektiv dialog mellan forskaren, tidigare forskning, teori och empiri (Alvesson & Kärreman, 2007; Alvesson, Hardy & Harley, 2008). Utifrån den reflektiva dialogen identifierades tidigt flera dimensioner såsom ekonomins betydelse för uppbrottet. Andra dimensioner, exempelvis skuldernas betydelse, blev tydliga sedan vi hade upprepat analysprocessen flera gånger. Analysen fångade komplexiteten i våra tolkningar av materialet genom att vi förhöll oss till olika uppfattningar och betydelser (Alvesson, Hardy & Harley, 2008; Alvesson, 2003). Olika empiriska dimensioner har sedan redovisats under olika teman. Slutligen har de teman (den viktiga ekonomiska tryggheten, den ekonomiska, den kulturella och den juridiska dimensionen) som har varit användbara för att besvara forskningsfrågan använts. Vi har på det sättet använt teorin och tidigare forskning på ett utforskande sätt där empirin hela tiden har varit närvarande.

Kvinnorna blev intervjuade av en kvinnlig forskare med hänsyn till att samtliga intervjupersoner har blivit utsatta för våld av män. Dessutom befann sig intervjupersonerna på kvinnojourer som inte alltid accepterar män som gäster. Intervjuerna spelades in och transkriberades i sin helhet.

Studien bygger på Vetenskapsrådets etiska principer för humaniora och samhällsvetenskap (Vetenskapsrådet, 2005). I vissa fall har vi tagit bort beskrivningar för att individer och geografiska platser inte ska kunna identifieras. Studien är godkänd av Regionala etikprövningsnämnden i Linköping (D-nr 2012/396/31).

Ekonomiskt bistånd, sociala rättigheter och den svenska välfärdsstaten

Kvinnor som bryter upp från våldsamma partner är ofta särskilt ekonomiskt sårbara. Det beror dels på nedsatt arbetsförmåga, skyddsaspekter eller psykiska och fysiska skador orsakade av våld (Sanders, Weaver & Schnabel, 2007; Lindhorst, Oxford & Rogers Gillmore, 2007; Anderberg & Rainer, 2012; Haesler, 2013; Roschelle, 2008), dels på att våldsutövande män ofta använder ekonomin för att kontrollera kvinnorna och att kvinnorna därigenom både kan sakna kunskap om och tillgång till ekonomiska resurser (Lindhorst et al., 2007; Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski, 2001; Adams et al., 2012). Kvinnorna har

ofta problem med försörjningen under lång tid efter separationen (Stylianou et al., 2013; Trygged et al., 2013). Kvinnornas försörjningsmöjligheter påverkas av välfärdsstaten och hur deras sociala rättigheter materialiseras (Näsman & Fernqvist, 2015). Medborgarskap är ett politiskt-ideologiskt begrepp där rättigheter är väsentligt. Begreppet har rötterna i det antika Greklands civilisation och reglerar relationen mellan enskilda men framförallt mellan medborgaren och gemenskapen/kommunen/staten (Panican, 2007). Vårt teoretiska perspektiv utgår ifrån Marshalls perspektiv på medborgarskap, som främst beskrivs i hans epokgörande skrift *Citizenship and social class* (1996). Det moderna medborgarskapet vilar på tre typer av juridiska rättigheter: civila, politiska och sociala. Syftet är att samtliga medborgare ska ha samma rättigheter. De minst preciserade men samtidigt mest kontroversiella är de sociala rättigheterna (Bottomore, 1996). Det går inte att studera medborgerliga rättigheter utan att förhålla sig till Marshalls teori (Isin, Bryan & Turner, 2007).

Det sociala medborgarskapet garanterar allas rätt till ett minimum av trygghet, vilket tillförsäkrar den lägsta acceptabla nivån av ekonomisk välfärd som råder i det enskilda samhället, och ska därigenom skydda de mest utsatta i välfärdsstaten (Ulmestig, 2007; Hvinden & Johansson, 2012). Den ekonomiska tryggheten inkluderar rätten till ett självständigt liv i gemenskap med andra och därigenom möjlighet att leva ett civiliserat liv enligt den standard som råder i samhället, eller med andra ord: "social rights imply an absolute right to a certain standard of civilisation" (Marshall, 1996, s. 26). Sverige har i jämförelse med de flesta andra välfärdsstater en stark betoning på sociala rättigheter (Heidenreich et al., 2014; Johansson, 2001; Kautto et al., 2001; Kildal & Kuhnle, 2005; Borevi, 2002). Välfärdsstaten växte under 1900-talet fram delvis som en reaktion på den skam och stigmatisering som alltid är en del av fattigvården (Panican & Ulmestig, 2016; Junestav, 2004). Fattigvårdslogiken var under många hundra år den helt dominerande logiken i myndigheternas försök att begränsa fattigdom (Geremek, 1994; Sunesson, 2008). Fattigvårdslogiken delar upp medborgarna i de som är värdiga respektive ovärdiga stöd. Behovet bedöms efter lokala förutsättningar. Enligt fattigvårdslogiken har handläggningen en disciplinerande funktion, och rätten till stöd får aldrig bli en rättighet.

Utformningen av ett lands välfärdssystem är väsentlig för de våldsutsatta kvinnor som inte har full förmåga att försörja sig (Sanders et al., 2007; Lindhorst et al., 2007; Kandaswamy, 2010). De utsatta kvinnorna har i egenskap av medborgare rätt till stöd från samhället, bland annat i form av ekonomiskt bistånd (Socialtjänstlagen 2001:453). Lagen betonar samhällets ansvar för att garantera den enskilde skälig levnadsnivå och möjligheten till ett självständigt liv, men ambitionen är vagt definierad i lagens förarbeten (Regeringens prop. 1979/80:1, 1996/97:124, 2000/01:80). Redan 1998 betonades socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor (se Regeringens prop. 1997/98:55) genom en ändring i Socialtjänstlagen (1980:620) och sedan 2001 har en ny paragraf (5:11) förts in i Socialtjänstlagen, som ytterligare förtydligar kommunens ansvar och speciellt för våldsutsatta kvinnor (se också Peters, 2006; Ljungwald, 2011):

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialtjänstlagen är en ramlag som lämnar ett betydande tolkningsutrymme till kommunerna att tolka medborgarnas behov (Vahlne Westerhäll, 1996, 2002; Thorén, 2008; Panican & Ulmestig, 2016; Nybom, 2012).

Medborgerliga rättigheter är ett dynamiskt begrepp vars innebörd ständigt förändras (se Mouffe, 1993, 2005; Yalcin-Heckmann, 2011). Medborgarskapsbegreppet kan delas in i ett formellt och ett sociokulturellt medborgarskap. Det formella medborgarskapet reglerar den juridisk-formella relationen mellan enskilda och staten genom lagstiftningen som fastställer villkoren för rättigheter. Det sociokulturella medborgarskapet däremot preciserar vad rättigheten innebär konkret och föregås av förhandlingar, ofta utifrån ojämlika villkor mellan parterna (Panican, 2007). Klienten/patienten/brukaren har nästan aldrig samma kunskap, kompetens och resurser som tjänstemän inom människobehandlande organisationer (Angelin, 2008; Mofatt, 1999). Det är den anställde som avgör om en ansökan om ekonomiskt bistånd kan beviljas (Panican & Ulmestig, 2016). Samma rättighet kan alltså materialiseras på olika sätt beroende på kommunens och handläggarens tolkningar av lagen men kan till viss del påverkas även av brukarens förhandlingsförmåga. Förhandlingarna förankras även i parternas attityder och förhållningssätt till de förmåner som rättigheten ska omfatta, vilka underbyggs av gällande normer i samhällsgemenskapen (Turner, 1993; Vahlne Westerhäll, 2002). Socialtjänstlagen garanterar inte likvärdighet mellan brukare utan överlåter åt kommunen och i praktiken vidare till handläggaren att bedöma vad som är skäligt att bevilja bistånd. Men vad som är skäligt regleras inte i lagen utan påverkas av normer i det offentliga, juridiska, politiska och privata livet (Panican & Sunesson, 2004; Panican, 2007; Tuori, 1997). Normerna formar det sociokulturella medborgarskapet.

Upplevelser av socialtjänstens handläggning av ekonomiskt bistånd

Vi inleder avsnittet med att analysera temat om behovet av ekonomisk trygghet. Därefter undersöker vi de ekonomiska, kulturella och juridiska teman som gör sig gällande i intervjupersonernas upplevelser av förhandlingar om sociala rättigheter.

Den viktiga ekonomiska tryggheten

Den ekonomiska biten är jätteviktig, att den funkar, annars fungerar inte ens liv. Den hade betydelse för uppbrottet på så sätt att jag vet att jag har någonting, att jag inte behöver honom. Jag behöver inte han, som bestämmer vad jag ska köpa för mat, eller om jag får lov att äta den dagen eller... det finns andra som kan... hjälpa mig.

En skälig levnadsnivå ökar möjligheterna till ett värdigt liv och att få tillgång till samhällsgemenskapen (Bauman, 1998; Hjort, 2004). Socialtjänstlagen har ambitionen att trygga ett värdigt liv genom rättigheten till ekonomiskt bistånd och att därigenom garantera den enskilde en skälig levnadsnivå. I Marshalls (1996) teori om det sociala medborgarskapet lyfts samma ambition fram.

Ekonomi påverkar möjligheten till ett självständigt liv. Den kan exempelvis påverka möjligheten att driva sin juridiska rätt. En kvinna beskriver hur hon inte har råd att driva sin och sin dotters intressen i en tvist om umgänge och hon säger att hon fått "förlikas på villkor som jag inte tycker är rimliga. Det hade jag aldrig gjort om jag hade haft råd att gå till slutförhandling."

Kvinnor som utsätts för våld i nära relationer får ofta under lång tid svårt att försörja sig genom arbete på grund av skador från våldet men också från fortsatt våld och hot om våld från deras ex-partner (Brandwein & Filiano, 2000; Adams et al., 2012). En kvinna beskriver hur hon hade ett jobb som hon trivdes bra med. Efter en sjukskrivning i samband med uppbrottet berättar hon att: "Sen ville jag komma tillbaka, men i och med att han [ex-partnern] kom hela tiden och sökte mig så fick jag sluta jobba där." Också psykiska skador påverkar förmågan att försörja sig på lönearbete. En intervjuperson säger att:

Det är ju jätteviktigt med ekonomin, fortfarande har man ju så mycket med sig själv att man inte klarar ett jobb, det gör man inte. Vissa kanske gör det, men i mitt fall, nej. Det är för mycket känslor, för mycket som händer, för man har varit så instängd, eller jag var så instängd från yttre världen.

Våldet och dess efterverkningar leder till att offren ofta blir hänvisade till offentliga försörjningssystem för att kunna överleva (Roschelle, 2008; Adams et al., 2008; Purvin, 2007). Det kan fortsätta att påverka kvinnorna under lång tid efter uppbrottet. För de flesta av kvinnorna innebär det att de behöver ekonomiskt bistånd för att överleva.

Den ekonomiska dimensionen

Socialbidragshandläggningens koppling till lokalsamhället har alltid gjort den lokala ekonomin till en viktig faktor, både historiskt och i nutid. Vahlne Westerhäll, professor i socialrätt, menar att de sociala rättigheterna har fått ge vika sedan 1990-talets ekonomiska kris. Den rättsliga regleringen inom välfärden är starkt påverkad av den ekonomiska makten vilket påverkar individens trygghet (Vahlne Westerhäll, 2002). Detta går väl i linje med de intervjuade kvinnornas beskrivningar av att kommunens ekonomi påverkar besluten om ekonomiskt bistånd. Ett exempel är en kvinna som beskriver att kommunen inte bryr sig om hennes sons bästa. Hennes advokat har betonat vikten av ett stabilt boende för en kommande vårdnadstvist, men kommunen vill inte överskrida den lokala normen för hyror med några hundra kronor. Kvinnan beskriver att advokaten säger: "Har du [barnets namn] på

ett vandrarhem så tar de honom, det är en självklarhet. Du har inget hem till honom. Du har ingen inkomst. Du har ingenting.” Själv säger kvinnan att: ”De bryr sig inte om hur han [barnet] mår eller hur han har det egentligen. Det är bara ekonomiskt, hur det blir lättare, billigare för kommunen.”

Ett annat exempel på kopplingen mellan den kommunala ekonomin och rättigheten till ekonomiskt bistånd är att en av kommunerna tvingar kvinnorna att leva upp de skadestånd som de har tilldömts av domstol som brottsoffer. En kvinna har tilldömts ett skadestånd som motsvarar 12 000 kronor för att ex-partnern har brutit ett finger på henne och för den smärta som misshandeln har orsakat. Handläggaren räknade bort 800 kronor för rehabilitering av fingret men minskade det ekonomiska biståndet med summan som motsvarade resten av skadeståndet. Kvinnan beskriver att:

Jag fick försörja mig själv i två månader utan dem [socialtjänsten]. Så det var två månader där de sa att det var för mycket pengar för mig att behålla själv, då ska jag ses som självförsörd eftersom de räknar det [skadeståndet] som en inkomst.

När kommunerna väljer att ge företräde åt ekonomin framför Socialtjänstlagens intentioner att ge möjlighet till ett självständigt liv, prioriteras alltså ekonomiska aspekter i tillämpningen av de sociala rättigheterna (se också Warnling-Nerep, 1995; Vahlne Westerhäll, 1996, 2002; Minas, 2005; Panican & Ulmestig, 2016). Ekonomiskt bistånd blir i den bemärkelsen en social rättighet som intervjupersonerna upplever att de inte förväntas använda (se Turner, 1993; Panican, 2007). Den enskildes problematik och stödet anpassas till kommunens materiella förutsättningar. Detta är egentligen inte en nyhet. I en undersökning om prioriteringar inom socialtjänsten dras följande slutsats:

Lägst prioriterat är utan vidare socialbidragsområdet. Här vill i stort sett ingen satsa ytterligare ekonomiska resurser och möjligheterna att genomföra besparingarna anses här större än på något annat område. Socialbidragstagare hamnar dessutom längst ned i den rangordning som gjorts av olika brukargrupper. (Bergmark, 1995, s. 122)

Klienter inom handläggningen har en svag ställning gentemot kommunerna, där den kommunala ekonomin ibland blir viktigare än kvinnornas väl och ve.

Den kulturella dimensionen

Den helt dominerande kulturella dimensionen är, enligt våra intervjuer och tidigare forskning, att biståndet aldrig får bli en rättighet (se exempelvis Johansson, 2001; Sunesson, 2008). Med detta menas att biståndet beskrivs i formell mening som en social rättighet (se Regeringens prop 2000/01:80) men de förhandlingar som pågår för att materialisera ekonomiskt bistånd förankras i en kulturell dimension som innebär en reproducering av

fattigvårdslogiken och som placerar brukaren i ett underläge i förhandlingar med tjänstemän som dessutom får tolkningsföreträde (Panican & Ulmestig, 2016). Istället innehåller behovsprövningen alltid en disciplinerande funktion som helt påverkar relationen mellan handläggare och den sökande (Mofatt, 1999).

Förverkligandet av sociala rättigheter förutsätter förhandlingar i en situation där parterna är ojämlika (Turner, 1993; Vahlne Westerhäll, 2002). En av de intervjuade beskriver sina upplevelser: ”De har sina regler och jag känner inte till dem. Jag kan inte argumentera för mig själv utan att kunna dem eller veta hur de får behandla mig.” Det är dock möjligt att kompensera för en svag position i förhandlingarna genom att hitta en företrädare. I vårt material är det nästan alltid kvinnojourerna som får företräda respondenterna. Ett exempel är att en av kvinnorna protesterade mot ett beslut, men utan framgång. Personalen på kvinnojouren uppfattade att beslutet var felaktigt. Kvinnan beskriver: ”Jag sa att ni [personalen på kvinnojouren] får ringa men det kommer inte att hjälpa, men de sa att det kunde hjälpa. När de ringde hjälpte det, för då fick jag rätt.”

Den kulturella dimensionen sätter kvinnorna i en svag förhandlingsposition där de upplever att det kan vara svårt att förstå handläggarnas beslut. Ett exempel är en kvinna som lever under mycket allvarliga hot från sin ex-partner. Hon berättar detta:

Jag behöver nu byta namn och allt sådant. Sedan behövde jag ansöka om ett svenskt medborgarskap med pass för jag hotades och jag tänkte lämna landet. Om han förstår att jag är här kan jag inte bo kvar i Sverige, för han kommer att hitta oss och de [socialtjänsten] sa nej. Ansökan till medborgarskapet kostade 1 500 och de tyckte att jag kunde spara eller hitta pengarna någon annanstans. Jag lovade dem att jag verkligen försökte [hitta pengar]. Att jag absolut inte hade några pengar från någon annan, annars hade jag aldrig i hela mitt liv ringt dem för jag känner mig som en idiot varje gång jag ringer eller lämnar en ansökan där inne. Men tyvärr fick jag nej som svar och sen så blev jag helt galen. Vad gör jag nu, var i hela friden ska jag få 1 500 kronor ifrån? Då pratade jag med kvinnojouren och de fick ringa och förklara hur saker och ting är.

Kvinnan behövde företrädas av kvinnojouren för att få de 1 500 kronorna vilket kan tyckas vara märkligt utifrån både en juridisk och en ekonomisk dimension. Juridiskt borde det vara ganska tydligt att de 1 500 kronorna var mycket viktiga för kvinnans möjlighet att leva ett självständigt liv, särskilt utifrån den speciella hänsyn som ska visas denna kategori av brottsoffer. Ekonomiskt sett borde flytten betyda en besparing för kommunen. Trots detta fick hon först avslag. Ett rimligt sätt att förstå förhandlingen, utifrån det ekonomiska biståndets historia, är att villkorandet av rättigheten och den disciplinering som följer blir den primära logiken. Underläget i förhandlingen blir extra problematiskt då det finns samband mellan att hantera känslor av skam och inte gå tillbaka till en våldsam partner (Enander, 2008).

Uppbrott ur långvariga relationer kan vara förknippat med höga kostnader även för kvinnor som inte är våldsutsatta. Kvinnor sägs ibland bara vara en skilsmässa från fattigdom (t.ex. Peters, 2006) eftersom det är vanligare att kvinnor hamnar i en besvärlig ekonomisk situation efter en separation. För kvinnorna i vår studie gäller det i högsta grad. Kvinnorna har ofta stora skulder från tidigare förhållande. Skulderna fortsätter att stiga på grund av svårigheterna att försörja sig. Därigenom fortsätter skulderna att drabba dem långt efter att de har brutit upp. Flertalet av kvinnorna berättar hur ex-partnerna ofta har haft försörjningssvårigheter när de levde tillsammans. Svårigheterna hade sin grund i psykisk ohälsa, hetsigt humör och missbruk, vilket ibland har lett till stora skulder. De har också involverats i ekonomiska förbindelser som de inte har efterfrågat. En kvinna beskriver hur hennes man fick henne att ta lån i sitt namn men också hur han förfalskade hennes underskrift för att han och hans familj skulle kunna köpa bilar, elektronik och mobilabonnemang. Hon beskriver att "... man blir egentligen inte färdig från honom, förrän detta är betalt."

Kvinnan har nu skulder på 350 000 kronor som hon inte kan betala. Det är också mycket vanligt att intervjupersonerna beskriver hur de har blivit utsatta för ekonomiskt våld vilket resulterar i skulder (se Panican & Ulmestig, 2016; Adams et al., 2012; Näsman & Fernqvist, 2015). En komplicerande faktor i detta sammanhang är att det inte finns någon social rättighet att bli av med skulder. Detta hade kunnat underlätta kvinnornas kamp för ett självständigt liv. Å andra sidan finns skuldsaneringslagen (se Sandvall, 2011) men den har inte en direkt inverkan på upprottet eller den närmaste tiden därefter, eftersom skuldsaneringen är en flerårig process. Socialtjänstlagens distinktion mellan utgifter som accepteras och inte accepteras är förhållandevis meningslös i vardagen för de kvinnor vi har intervjuat. Rättigheten att få hjälp med skulder i form av avskrivning eller hjälp med ränta skulle i själva verket öka kvinnornas möjligheter till ett självständigt liv.

Socialtjänstlagen och dess förarbeten ger ingen tydlig information om vad som krävs för att beviljas ekonomiskt bistånd (Johansson et al., 2013) även om skulder tydligt inte ingår i normen. Kvinnorna upplever att de blir beroende av sin förmåga att förhandla (se Warnling-Nerep, 1995; Vahlne Westerhäll, 1996), och av hur handläggarna förklarar lagen för dem (Angelin, 2009). Detta innebär att det formella medborgarskapet förhandlas på samhällsnivå, medan materialiseringen av den sociala rättigheten till ekonomiskt bistånd avgörs på gräsrotsnivå (Panican, 2007; Kazepov, 2010; Ulmestig & Marston, 2014).

Den juridiska dimensionen

Socialtjänstlagen ger uttryck för värderingar och ambitioner som är reglerade på nationell nivå medan lagtillämpningen görs på lokal nivå genom det kommunala självstyret (se Strandberg, 1998). Detta gör att handläggningen av ekonomiskt bistånd varierar betydligt mellan kommunerna (Johansson et al., 2013; Ulmestig, 2007) men också mellan handläggare (Byberg, 2002; Stranz, 2007). Det gäller både hur intervjupersonerna upplever att de har bemötts och vilka beslut som fattats. I intervjuerna framgår att bemötandet skiljer sig åt mellan olika kommuner:

Henne kunde man ju prata med [handläggare i tidigare vistelsekommun] /.../. Han [i den nuvarande vistelsekommunen] vågar jag inte ringa och fråga hur mycket hjälp jag får. Det vågar jag inte.

En annan intervjuad berättar att: "Egentligen skulle jag vilja ha den handläggare som jag har haft i kommun x." Det är svårt att utifrån det begränsade antalet intervjuer exakt bestämma om variationerna enbart är på kommunnivå eller hur mycket variation det finns mellan enskilda handläggare.

Flera av intervjupersonerna upplever handläggarna som viktiga personer som stöttar dem. Samtidigt är det vanligt att handläggarna beskrivs som kontrollerande och i flera fall som kränkande. En kvinna säger att:

Man har tur beroende på vilken handläggare du får från början. Är det en sådan handläggare som har hjärtat på rätt sida, då går det bra. Men har du en handläggare som krånglar och så, då blir det jättesvårt.

Ett annat citat som visar vilka betydande skillnader det finns i bemötandet är detta:

Hon har varit en person som verkligen har ställt upp och betalar. Från början gick jag till en psykolog som inte hade någon koppling till landstinget och som kostade mycket pengar. Hon godkände det. Jag fick avslag från början men hon hjälpte mig att överklaga och hur jag skulle skriva för att jag skulle få godkänt. Hon pratade med sin chef. Så det har varit mycket hjälp från henne.

Ovanstående citat kan kontrasteras med en berättelse från en annan kvinna som beskriver sin handläggare som kontrollerande och disciplinerande. Hon sammanfattar handläggaren som: "... inte så snäll". I kvinnans, och andra kvinnors, berättelse finns tydliga paralleller mellan deras kontrollerande ex-partner och kvinnornas syn på handläggarnas behov av kontroll över deras ekonomi (se Laakso & Drevdahl, 2006; Kandaswamy, 2010).

Som tidigare nämnts skiljer sig kommunerna också åt när det gäller beslut. En av kommunerna i studien beskrivs som restriktiva med att bevilja bistånd. Där berättar en kvinna att hon trots bostadsbrist har lyckats hitta en lägenhet, men att kommunen vägrar betala eftersom hyran överstiger den lokala normen för boendekostnad:

De har sina normer. Lägenheten kostar 400 kronor för mycket. Det görs inga undantag. Kommun Y [tidigare vistelsekommun] säger att det är en speciell situation och då kan man göra undantag. Det gör aldrig X (nuvarande vistelsekommun). De bryr sig inte om vilket liv man har. De följer boken och vad lagen säger, det finns inga undantag /.../ Jag hade en handläggare i kommun Y och då var det inga problem. Hon har tillgodosett mina

behov. Hon har förstått att jag behöver glasögon och annat till barnen som hon har godkänt. Men nu hänger jag i luften och vet inte vem jag ska vända mig till.

Variationerna visar att det är problematiskt att diskutera handläggningen av ekonomiskt bistånd i termer av sociala rättigheter som förutsätter lika behandling (Marshall, 1996). Resultaten är inte förvånande utan ligger väl i linje med kunskapsläget i frågan om handläggning av ekonomiskt bistånd (Nybom, 2012; Stranz, 2007). Handläggarnas handlingsfrihet beskrivs som godtycklig. Kvinnorna upplever en brist på integritet, autonomi och självbestämmande, vilket kan ge upphov till känslor av stigmatisering och skam (Angelin, 2009; Starrin et al., 2003; Gustafsson, 2002). Den juridiska kompetensen begränsas hos kvinnorna eftersom deras insyn försvåras vilket begränsar deras medborgerliga rättigheter (Warnling-Nerep, 1995; Vahlne Westerhäll, 1996, 2002). Begränsningen bryter också med Marshalls (1996) syn på medborgerliga rättigheter. Att rättigheterna inte ska vara beroende av enskilda kommuners och handläggares bedömningar där bistånd aldrig blir en rättighet, utan istället tillämpas genom rättsliga principer.

Slutdiskussion

Under vilka villkor upplever då kvinnorna att handläggningen av ekonomiskt bistånd sker? I analysen av våra intervjuer utkristalliseras fyra teman som genomsyrar kvinnornas upplevelser av handläggningen: (i) den viktiga ekonomiska tryggheten, (ii) det ekonomiska, (iii) det kulturella och (iv) det juridiska.

Beträffande den ekonomiska tryggheten är försörjningen en viktig faktor för att känna trygghet efter ett uppbrott från en våldsam partner. Många kvinnors enda sätt att uppnå denna trygghet är att söka ekonomiskt bistånd. Socialtjänstlagen har också som intention att garantera en skälig levnadsnivå för att stödja den enskilda till ett självständigt liv. Upplevelserna av handläggningen skiftar dock.

Å ena sidan finns kvinnor som upplever att handläggaren har varit en viktig person som kunnat erbjuda trygghet i form av en ordnad ekonomi och boende (se Basu & Famoye, 2004; Sanders & Schnabel, 2006; Haesler, 2013). Det är också en känslomässig process att bryta upp från en våldsam partner (se Holmberg & Enander, 2010; Enander, 2008; Agevall, 2012; Cheng, 2012) och vissa kvinnor beskriver att handläggarna har varit viktiga i den processen. Å andra sidan finns också en upplevelse av att handläggarna har varit kontrollerande och i något fall även direkt illasinnad. De berörda kvinnorna upplever en direkt koppling mellan ex-partnerns ekonomiska våld och handläggarens sätt att använda ekonomin för att kontrollera dem (se Laakso & Drevdahl, 2006; Panican & Ulmestig, 2016). Kontrollen finns också i de ojämlika relationerna mellan män och kvinnor i familjelivet (se Roman, 2004; Mattsson, 2015). Intervjupersonerna upplever, för att använda Kanaswamys (2010) ord, att de ”trade in a man for *the* man”.

Socialtjänsten har ett mycket komplext uppdrag med att få en fungerande relation mellan handläggaren och brottsoffret. En relation som både kan innehålla ett erbjudande om eko-

nomisk trygghet och stöd med de känslor som den våldsutsatte behöver processa för att inte återgå till en våldsam partner. Ekonomi och känslor kan dock inte helt separeras (Cheng, 2012; Chronister, 2007; Angelin, 2009; Starrin et al., 2003). Det visste arkitekterna bakom de universella välfärdssystemen då de ville bryta med den stigmatiserande fattigvården genom att låta sociala rättigheter som princip påverka utformningen av välfärdsstaten. Vi menar att ge de berörda kvinnorna rättigheter till en dräglig ekonomisk säkerhet också är ett sätt att kunna erbjuda även känslomässigt stöd. Näsman & Fernqvist (2015) beskriver också hur våld och ekonomi riskerar att separeras vilket leder till att våldets konsekvenser osynliggörs. Om de berörda kvinnorna får komma till tals minskar denna risk och komplexiteten i kvinnornas situation synliggörs för handläggaren.

Den ekonomiska dimensionen gör att handläggarna i vissa fall väljer att prioritera den kommunala ekonomin och därmed agerar i strid med Socialtjänstlagens intentioner. De normer som underbygger de förhandlingar som föregår materialiseringen av den sociala rättigheten till ekonomiskt bistånd fortsätter reproducera ojämlika relationer mellan parterna. Detta visar att det sociokulturella medborgarskapet fortsätter vara förankrat i fattigvårdslogiken, som gör det svårt att hävda sin rätt mot kommunen. Detta kan delvis kompenseras av det företrädarkap som intervjupersonerna beskriver att kvinnojourerna tar. Kommunernas förhållningssätt tar sig ibland uttryck i kontrollerande och disciplinerande inslag. Villkoret för att få bistånd är att acceptera begränsningar av sin integritet och sitt självbestämmande. Slutsatserna går över till den juridiska dimensionen. Ekonomiskt bistånd ska utgöra en rättighet som inte bör vara avhängig lokalt godtycke. Förhandlingarna bör följa lagens intentioner och principer som ska gälla varje sökande, oavsett vistelsekommun. Med vårt empiriska material är det svårt att säga något om variationer mellan handläggarna och hur relationen ser ut mellan deras handlingsfrihet och kommunens styrning av deras arbete. Kvinnorna fokuserar dock ofta på enskilda handläggare. Även om vi i hög grad har undvikit att diskutera resultatet på handläggarnivå blir det ändå den relationen som intervjupersonerna beskriver som betydelsefull.

Kvinnornas beskrivningar av sina upplevelser överensstämmer således inte med lagstiftningens intentioner och resonemang om sociala rättigheter, vilket också bekräftas i Näsman & Fernqvists (2015) studie av domar avseende ekonomiskt bistånd där de fann en tydlig diskrepans mellan lagens intentioner och domarna. I förhandlingarna för att förverkliga den sociala rättigheten till ekonomiskt bistånd har kvinnorna en svag position; de får underordna sig kommunens villkor. Fattigvårdshistorien visar att bidraget aldrig får bli en skyldighet för kommunen; att ekonomiskt bistånd inte får bli en medborgerlig rättighet av samma juridiska dignitet som civila och politiska rättigheter. Sociala rättigheter, framförallt den till ekonomiskt bistånd, förhandlas istället utifrån ett system där kommunen och handläggningen ges möjlighet till lokalt godtycke.

Kvinnor som bryter med våldsamma partner har hög prioritet inom politiken (Peters, 2006). Det är dock en klen tröst för de kvinnor som faktiskt befinner sig i denna situation. Studiens resultat antyder, om än med ett begränsat empiriskt material, att det finns en dis-

krepan mellan å ena sidan samhällets engagemang för dessa brottsoffer och å andra sidan deras möjlighet till ett självständigt liv genom ekonomisk trygghet. Ett aktuellt exempel är SOU 2015:55 Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck. Trots att utredarna visar att de är medvetna om ekonomins betydelse, och dess relevans för Kommittédirektivet (2014:25) som styr utredningen, hanterar de inte frågan om försörjningens betydelse och försörjningssystemens funktionssätt. Redan för snart tio år sedan skrev utredarna i SOU 2006:65 - Att ta ansvar för sina insatser - Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor (s. 127) att:

Handläggningen av det ekonomiska biståndet har blivit mer formaliserat och det görs färre individuella bedömningar. Riksnormen används strikt och det är svårt för den enskilde att söka och få hjälp som går utöver riksnormen. Kommuner antar dessutom ibland egna riktlinjer som gör handläggningen mycket restriktiv. Kraven på de hjälpsökande har ökat.

Om de aktuella brottsoffren inte har egna ekonomiska resurser eller rätt till sjuk- eller arbetslöshetsersättning tvingas de in i handläggningen av ekonomiskt bistånd. För dessa kvinnor finns en betydande diskrepans mellan den politiska retoriken och hur de upplever möjligheten till ett självständigt liv efter uppbrottet.

Referenser

- Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D. & Greeson, M. R. (2008) Development of the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, 14(5): 563–588.
- Adams, A. E., Tolman, R. M., Bybee, D., Sullivan, C. M. & Kennedy, A. C. (2012) The impact of Intimate Partner Violence on Low-income Women's Economic Well-Being: The Mediating Role of Job Stability. *Violence Against Women*, 18(12): 1345–1367.
- Agevall, L. (2012) *Väldet och kärleken. Våldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter*. Lund: Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Alvesson, M. (2003) Beyond neopositivists, romantics, and localists: A reflexive approach to interviews in organizational research. *Academy of Management Review*, 28(1): 13–33.
- Alvesson, M., Hardy, C. & Harley, B. (2008) Reflecting on Reflexivity: Reflexive Textual Practices in Organization and Management Theory. *Journal of Management Studies*, 45(3): 480–501.
- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2007) Constructing mystery: Empirical matters in theory development. *Academy of Management Review*, 32(4): 1265–1281.
- Anderberg, D. & Rainer, H. (2012) Economic abuse: A theory of intrahousehold sabotage. *Journal of Public Economics*, 97: 282–295.
- Angelin, A. (2009) *Den dubbla vanmaktens logik: en studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Akademisk avhandling. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Basu, B. & Famoye, F. (2004) Domestic violence against women, and their economic dependence: a count data analysis. *Review of Political Economy*, 16(4): 457–472.

- Bauman, Z. (1998) *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Daidalos AB.
- Bergmark, Å. (1995) *Prioriteringar i socialtjänsten – rättvisa och ekonomi*. Rapport i socialt arbete nr 73 1995. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Bottomore, T. (1996) Part II – Citizenship and Social Class, Forty Years On. I: R. Moore (red.) *Citizenship and social class*. London: Pluto Press.
- Borevi, K. (2002) *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Brandwein, R. A. & Filiano, D. M. (2000) Towards Real Welfare Reforms: The Voices of Battered Women. *Affilia*, 15(2): 224–243.
- Brå (2015) *Väld och misshandel*. Statistik på Brå:s webbplats. [<https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/vald-och-misshandel.html>]. Hämtat: 2015-05-12.]
- Brå (2002) *Väld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*. Rapport 2002:14. Stockholm: Brå – Centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott.
- Byberg, I. (2002) *Kontroll eller handlingsfrihet?: en studie om organiserings betydelse i socialbidragsarbetet*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Chronister, K. M. (2007) Contextualizing Women Domestic Violence Survivors Economic and Emotional Dependencies. *American Psychologist*, 62(7): 706–708.
- Enander, V. (2008) *Women Leaving Violent Men: Crossroads of Emotion, Cognition and Action*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Eriksson, M. (2010) *Makar emellan. Äktenskaplig oenighet och våld på kyrkliga och politiska arenor, 1810–1880*. Akademisk avhandling. Linnéuniversitetet.
- Geremek, B. (1994) *Poverty. A History*. Oxford: Blackwell.
- Gustafsson, B. (2002) Assessing non-use of social assistance. *European Journal of Social Work*, 5(2): 149–158.
- Haesler, L. A. (2013) Themes of Coping in the Spectrum of Domestic Violence Abuse: A Review of the Literature. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 10(1): 25–32.
- Heidenreich, M., Petzold, N., Natili, M. & Panican, A. (2014a) Active Inclusion as an Organisational Challenge. Integrated Policies in three European countries. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 30(2): 180–198.
- Hjort, T. (2004) *Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Akademisk avhandling. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Holmberg, C. & Enander, V. (2010) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Lund: Studentlitteratur.
- Hvinden, B. & Johansson, H. (2007) *Citizenship in Nordic Welfare States. Dynamics of Choice, Duties and Participation in a Changing Europe*. London: Routledge.
- Inis, E. F. & Turner B. S. (2007) Investigating Citizenship: An Agenda for Citizenship Studies. *Citizenship Studies*, 11(1): 5–17.
- Johansson, H., Panican, A., Angelin, A. & Koch, M. (2013) *Combating poverty in Europe: multi-level, multi-dimensional and multi-stakeholder models in local active inclusion policies*. Oldenburg: University of Oldenburg, Jean Monnet Centre for Europeanisation and Transnational Regulations, Institute for Social Sciences.
- Johansson, H. (2001) *I det sociala medborgarskapets skugga*. Lund: Arkiv.
- Junestav, M. (2004) *Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930–2001*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Kandaswamy, P. (2010) "You trade in a man for the man": Domestic Violence and the U.S Welfare State. *American Quarterly*, 62(2): 253–277.

- Kautto, M., Fritzell, J., Hvinden, B., Kvist, J. & Uusitalo, H. (2001) *Nordic welfare states in the European context*. London: Routledge.
- Kazepov, Y. (2010) *Rescaling social policies – towards multilevel governance in Europe*. UK: Ashgate.
- Kildal, N. & Kuhnle, S. (2005) The Nordic welfare model and the idea of universalism. I: Kildal N. och Kuhnle S. (red.) *Normative Foundations of the Welfare State*. London: Routledge.
- Kimerling, R. & Baumrind, N. (2004) Intimate Partner Violence and Use of Welfare Services Among California Women. *Journal Of Sociology & Social Welfare*, 31(4): 161–176.
- Kommittédirektiv 2014:25. *Nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra*. Socialdepartementet.
- Kvale, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laakso, J. H. & Drevdahl, D. J. (2006) Women, Abuse, and the Welfare Bureaucracy. *Affilia*, 21(1): 84–96.
- Lindhorst, T., Oxford, M. & Gillmore, M. R. (2007) Longitudinal effects of domestic violence on employment and welfare outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(7), 812–828.
- Lindhorst, T., Casey, E. & Meyers, M. (2010) Frontline workers responses to domestic violence in Public Welfare offices. *Social Work*, 55(3): 235–243.
- Ljungwald, C. (2011) *The Emergence of the Crime Victim in the Swedish Social Services Act*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete, Stockholm Universitet.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. & Kalliokoski, A.-M. (2001) *Captured Queen. Men 's violence against women in "equal" Sweden – a prevalence study*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Marshall, T. H. (1996) Citizenship and Social Class. I: T. H. Marshall och T. Bottomore (red.) *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.
- Mattsson, T. (2015) *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. Malmö: Gleerup.
- Minas, R. (2005) *Administering poverty: Studies of intake organization and social assistance in Sweden*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Moffatt, K. (1999) Surveillance and Government of the Welfare Recipient. I: A. S. Chambon, A. Irving & L. Epstein (red.) *Reading Foucault for social work*. New York: Colombia University Press.
- Morrow, M., Hankivsky, O. & Varcoe, C. (2004) Women and violence: The effects of dismantling the welfare state. *Critical Social Policy*, 24(3): 358–384.
- Mouffe, C. (1993) *The return of the political*. London: Verso.
- Mouffe, C. (2005) *On the political*. London: Routledge.
- NCK (2014) *Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. NCK-rapport 2014:1. Uppsala: NCK
- Nybom, J. (2012) *Aktivering av socialbidragstagare – om stöd och kontroll i socialtjänsten*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Näsman, E. & Fernqvist, S. (2015) Ekonomiskt våld. I: M. Eriksson, Å. Källström, & E. Näsman. *Barns röster om våld. Att byssna, tolka och förstå*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Panican, A. (2007) *Rättighet och Rättvisa – användbarhet av rättighet och rättvisa i sociala projekt*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Panican, A. & Sunesson, S. (2004) Det skiftande värdet av rättigheter. I: *Medborgare eller målsägare – sociala rättigheter och välfärdspolitiska dilemman*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Panican, A. & Ulmestig, R. (2016) Social rights in the shadow of poor relief – Social assistance in the universal Swedish welfare state. *Citizenship Studies*, DOI: 10.1080/13621025.2016.1139053.
- Peters, T. (2006) Domestic violence in the United States and Sweden: A welfare state typology comparison within a power resources framework. *Women 's Studies International Forum*, 29(1): 96–107.

- Postmus, J. L., Plummer, S.-B., McMahon, S., Murshid, N. S. & Sung, K. M. (2012) Understanding Economic Abuse in the Lives of Survivors. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(3): 411–430.
- Purvin, D. M. (2007) At the Crossroads and in the Crosshairs: Social Welfare Policy and Low-Income Women's Vulnerability to Domestic Violence. *Social Problems*, 54(2): 188–210.
- Regeringens prop. 1979/80:1 *Regeringens proposition om socialtjänsten*.
- Regeringens prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*.
- Regeringens prop. 2000/01:80 *Ny socialtjänstlag m. m.*
- Robson, C. (2002) *Real World Research*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Roman, C. (2004) *Familjen i det moderna – Sociologiska sanningar och feministisk kritik*. Malmö: Liber.
- Roschelle, A. R. (2008) Welfare Indignities: Homeless Women, Domestic Violence, and Welfare Reform in San Francisco. *Gender Issues*, 25(3): 193–209.
- Sanders, C. K. & Schnabel, M. (2006) Organizing for Economic Empowerment of Battered Women: Women's Savings Accounts. *Journal of Community Practice*, 14(3): 47–68.
- Sanders, C. K., Weaver, T. L. & Schnabel, M. (2007) Economic Education for Battered Women An Evaluation of Outcomes. *Affilia*, 22(3): 240–254.
- Sandvall, L. (2011) *Överskuldssättningens ansikten: En studie av vägar in i och ut ur ekonomiska svårigheter*. Akademisk avhandling. Linnéuniversitetet.
- SOU 2006:65 *Att ta ansvar för sina insatser. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*. Betänkande av utredningen om Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor. Socialdepartementet.
- SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat*. Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Socialdepartementet.
- Starrin, B., Kalander, B. M. & Jansson, S. (2003) Socialbidragstagande och statusbunden skamkänsla – en prövning av ekonomi-sociala band modellen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 10(1): 24–47.
- Strand Hutchinson, G. S. & Weeks, W. (2004) Living conditions of women who experience violence from their partner: Norway and Australia comparisons. *The Australian Journal of Social Issues*, 39(4): 393–407.
- Strandberg, U. (1998) *Debatten om den kommunala självstyrelsen 1962–1994*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Stranz, H. (2007) *Utrymme för variation – om prövning av socialbidrag*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Stylianou, A., Mathisen, J., Postmus, L. & McMahon, S. (2013) Measuring Abusive Behaviors. Is Economic Abuse a Unique Form of Abuse? *Journal of Interpersonal Violence*, 28(16): 3186–3204.
- Sunesson, S. (2008) Tiggargossen, prinsen och socialförvaltningen. I: H. Swärd & M.-A. Egerö (red.) *Villkorandets politik. Fattigdomens premisser och samhällets åtgärder – då och nu*. Malmö: Egalité.
- Thorén, H. K. (2008) *Activation policy in action – a street-level study of social assistance in the Swedish welfare state*. Växjö: Växjö University Press.
- Trygged, S., Hedlund, E. & Kåreholt, I. (2013) Våldsutsatta kvinnor drabbas av långsiktiga negativa ekonomiska konsekvenser. *Socialmedicinsk tidskrift*, 90(4): 604–612.
- Tuori, K. (1997) Towards a multi-layered view of modern law. I: A. Aarnio, R. Alexy, och G. Bergholtz (red.) *Justice, morality and society – a tribute to Aleksander Peczenik*. Lund: Juristförlaget i Lund.
- Turner, B. S. (1993) Contemporary Problems In The Theory Of Citizenship. I: B. S. Turner (red.) *Citizenship and Social Theory*. London: Sage Publications.
- Ulmestig, R. & Marston, G. (2015) Street-level perceptions of administrative rights and responsibilities for young unemployed people: A comparative study between Sweden and Australia. *Social Policy & Administration*, 49(3): 394–411.
- Ulmestig, R. (2007) *På gränsen till fattigvård? En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Akademisk avhandling. Socialhögskolan, Lunds universitet.

- Vahlne Westerhäll, L. (1996) Rättigheter som grund för social trygghet. *Retfærd*, 19(75): 30–34.
- Vahlne Westerhäll, L. (2002) *Den starka statens fall? En rättsvetenskaplig studie av svensk social trygghet 1950–2000*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Vetenskapsrådet (2005) *Vad är god forskningssed?* [http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000334/god_forskningssed_3.pdf. Hämtat: 2015-05-12.]
- Warnling-Nerep, W. (1995) *Kommuners lag- och domstolstrots – En undersökning av legaliteten i den kommunala förvaltningen, gränserna för den kommunala självstyrelsen samt statens möjligheter att utöva kontroll och ställa kommuner till ansvar*. Stockholm: Juristförlaget.
- Yalcin-Heckmann, L. (2011) Introduction: claiming social citizenship. *Citizenship Studies*, 15(3–4): 433–439.